

DE MAN, DE STAD EN HET BOEK

Tolktekst

April 2012

Ik heb een gat in de dag geslapen en toch ben ik moe. Ik kan bijna niet meer op mijn benen staan. Gisteren heb ik de hele dag gewerkt van 's morgens acht tot 's avonds elf. En toen ik thuiskwam, was ik kapot. Ik ben zonder te eten of me uit te kleden in bed gestapt en in diepe slaap gevallen.

De huiskamer moest af. Mijnheer was niet thuis, dus mevrouw had weinig anders te doen dan mij van boven tot onder te bekijken, die vreemde dove man die ik ben. Ze beschouwt me als een vreemd dier uit het oerwoud. Stond ik eindelijk boven aan de ladder, stelde ze me de een na de andere vraag, maar liplezen op die afstand kan ik niet. Dus moest ik de trap weer af. Ik probeerde haar antwoord te geven, maar dat verstond ze niet, dus schreef ik het maar op. Mevrouw was stomverbaasd dat ik foutloos schrijven kan. Ze denkt dat wij doven niet kunnen lezen en schrijven, dat we achterlijk zijn. Mevrouw is wel rijk, maar niet van geest. Ze weet niet alles van de doven. Dat irriteert me niet, maar ik vind wel dat ze zich bescheidener zou moeten opstellen. Ze heeft overigens wel een goede smaak, boven de vuurplaat is een levensboom, vol bloemetjes en vogels. Op de voorgrond staat een pauw. De muren zijn zalmkleurig en hebben een fijn bloemmotief.

Een prachtig boek is dit, van de hand van Abbé de l'Épée. God zegene hem. Het verbaast me niets dat hij beroemd is in geheel Europa. Koningen en keizers komen op bezoek om de abbé de openbare les te zien geven aan de doven. Hij is horend, maar hij gebaart voortreffelijk, tot diepe ontroering van het publiek. Hij heeft mijn gedachten en gevoelens op papier gezet. Niemand heeft dat gekund zoals hij. Ik ben zo blij met dit boek. Ik kan u niet vertellen hoezeer.

Het heeft diepe indruk op me gemaakt, omdat het zo helder is geschreven. Moet u luisteren.

Hier staat het: "Mensen denken dat het lesgeven aan doven moeilijk is. Maar dat is helemaal niet waar. Wat moeten de horenden doen? Ze moeten de informatie die hen via het oor bereikt aan de doven doorgeven in gebaren. De doven pakken die visuele informatie snel op. Het is net als met een huis: wat niet door de deur kan, kan wel door het raam."

(...)

En dan is er nog een andere abbé. Zijn naam is Deschamps. Ook hij heeft een boek geschreven en geeft les aan de doven. Maar hij maakt geen gebruik van gebaren, daar is hij tegen. Hij schrijft baarlijke nonsens. Zijn beweringen over gebarentaal zijn volledig foutief. Ik heb pas zijn boek gelezen en ik voelde me verplicht om mijn taal te verdedigen. En om Abbé de l'Épée mijn steun te geven. En daarom heb ik zelf dit boek geschreven. Het is een dun boekwerkje in vergelijking met de dikke pillen van de geleerde heren, maar ik moet ook werken voor de kost. 's Avonds heb ik tijd om te schrijven, maar overdag heb ik de behangkwast in mijn hand. Ik zou al mijn aandacht aan het schrijven willen geven, maar mijn lichaam eist slaap. Een voortdurend conflict. Hoe vaak ben ik niet boven mijn schrijfsels in slaap gevallen.

Als kind hoorde ik alle geluiden:

(...)

Alle geluiden in de verste verten hoorde ik. Maar nu is het geluid verdwenen.

Mevrouw regeert haar huis als een vorstin. En haar huis heeft vele vertrekken.

(...)

En al die vertrekken moet ik behangen.

Mijn vader had een klein stukje land, een mager paard, een paar geiten en wat kippen. Ik ging naar school en daar leerde ik schrijven en een beetje rekenen en als ik thuiskwam, dan hoedde ik de geiten. Mijn vader had geen evenwichtig karakter. Hij kon niet lezen en schrijven en hij had altijd wat te klagen, vooral over de belastingen. De hoge heren pakten ons alles af, zodat we niet meer overhielden dan wat brood, water en wortelen. Hadden we eens een keertje luxebrood en wat wijn, dan kwam de belastingontvanger. De hoge heren zetten hun tanden in een wild konijnenboutje en spoelden hun mond met dure wijn. En wij maar belasting betalen. Zelfs voor het vissen in de rivier of voor het passeren van het vermolmde bruggetje. Als de belastingontvanger kwam, vergezeld van vier soldaten, ontstak mijn vader in woede. Hij greep zijn zeis en achtervolgde hen alsof hij de dood zelve was. Mijn vader was voor niemand bang, ook voor de duivel niet.

Onlangs vroeg een vriend aan mij of ik wist hoe je het woord 'gezant' moest gebaren, maar dat wist ik niet. Ik heb eens om me heen gevraagd, maar iedereen bleef het antwoord schuldig. En er schoot me ook geen enkel gebaar te binnen. Een gezant, wat is dat precies? Er is een koning die roept een heer bij zich. En die heer gaat naar een andere koning.

Zo koud, zo'n koorts, zo'n pijn overal.
Nachtmerries.

De koorts week. Ik deed mijn ogen open. Alles was zo stil. Ik keek naar de balken aan de zoldering, naar het zonlicht dat door het raam op de broek scheen die over de stoel hing. Ik probeerde op te staan, maar ik was te zwak. Mijn kaak verlamd. Mijn armen zo dun, mijn ribbenkast een wasbord gelijk.

De deur ging open en daar was moeder, maar ik hoorde de scharnieren niet. Ze sprak tot mij, maar ik verstond haar niet. Ze legde haar koele hand op mijn voorhoofd.

Over één gebaar kan ik bladzijden vol schrijven. Ik heb hele boekdelen in mijn hoofd. Ik zou mijn gedachten op papier willen zetten, maar het ontbreekt me aan tijd en geld. Ik observeer, ik onthoud en ik overdenk. En ik zou me graag willen uiten, maar de horenden begrijpen mijn gebaren niet en als ik tot hen spreek, verstaan ze me niet. Mijn gedachten groeien en groeien tot mijn hoofd lijkt te barsten.

Moeder was altijd zo vrolijk, maar toen werd ze somber. Haar gezicht schrompelde ineen als een vergeten appel in de boomgaard. Vader keek liever niet naar mij. Vader en moeder maakten onophoudelijk ruzie. En op school wilden ze mij, doofstomme, niet meer hebben. Thuis stuurde vader me weg om de geiten te hoeden.

De kapelaan van de kerk gaf me een boek en ik vond een schaduwrijk plekje aan de voet van een boom. Terwijl de geiten graasden, zat ik een boek te lezen.

Vrienden heb ik nooit gehad. Boeken waren mijn vrienden. Van mensen heb ik nooit gehouden, des te meer van boeken. Thuis hadden we geen boeken, behalve de Bijbel van mijn vader, maar daar mocht niemand aankomen. Ook moeder niet.

De kapelaan van de kerk had planken vol met boeken: over geschiedenis, natuur, scheepvaart, sterrenkunde, de oude Romeinen en Grieken. En een hele rij boeken over de levens der heiligen die veel hadden geleden en op wrede wijze aan hun einde waren gekomen. En al die boeken heb ik gelezen en herlezen.

Ik zit en lees een boek, als plotseling een steen mijn voorhoofd raakt. De geiten grazen. Ik zie niemand. In de verte wuift het koren.

Alle voorwerpen op de wereld hebben een gebaar in zich; zijn zwanger van een gebaar.

Kijk naar de lucht en zie de vogel.

(...)

Ik zie mijnheer kapelaan, maar hij kijkt niet naar mij, maar naar iets achter me. De rij kinderen stopt en waaiert uiteen tot een halve cirkel, een ronde spiegel. De kapelaan komt naast me staan met een wit gezicht en opeengeklemd kaken.

En de kinderen, die gaan ervan door als een troep bange honden.

Gebarentaal is beeldend en visueel. De gevoelens schilderen zich af in de lucht in zachte pasteltinten of heldere kleuren. Geen andere taal is zo geschikt om gevoelens in de ziel te planten. Liefde. Haat. Kijk naar mijn lichaam: het beeldhouwt de gevoelens.

(...)

Als kind kon ik niet gebaren. Wie had het me moeten leren? In het dorp, in het dal was geen enkele andere dove te bekennen. Ik had

geen spiegelbeeld, behalve de lachspiegels van de kinderen in mijn dorp. Als vader niet keek, maakte moeder zelfbedachte gebaren. Vader kende maar één gebaar, meer niet. Als ik me onbespied achtte, maakte ik gebaren voor mezelf. Geen gebarentaal, maar losse gebaren.

Dove kinderen kunnen wel degelijk een taal leren: gebarentaal namelijk. Dat is gemakkelijk en vanzelfsprekend. De natuur heeft ons doven de taal gegeven. We kunnen niet horen, maar we zien als de beste. We laten ons niet afleiden door geluid. We aanschouwen de wereld en onszelf. Als men dove kinderen het gebaren verbiedt, maakt men wilde dieren van ze.

En toen op een zomerse dag in mei – ik was zestien jaar – ontmoette ik die dove man.

(...)

Jaren had ik gewacht op een man zoals hij en eindelijk had ik hem ontmoet.

De man stapte van de bok en nam zijn valies mee. Hij nodigde me uit om aan de kant van de rivier te komen zitten. Hij haalde een fles wijn tevoorschijn en een brood. Hij sneed een stuk brood voor me af en gaf het me. Brood, gebaarde hij. (...) En zo gebaar je wijn. Die middag maakten we gebaren, urenlang. Ik kon er niet genoeg van krijgen. De man haalde een stuk papier tevoorschijn en schreef iets op. "Als je ooit naar Parijs gaat, moet je dit stuk papier aan iemand laten zien. Dan zullen ze je leiden naar het huis van een hoge heer, waar ik werk."

We namen afscheid. En hij verdween in de verte, tot mijn grote spijt. Het stuk papier nam ik mee naar huis. Ik verstopte het onder het matras en droomde van zijn gebaren.

Het is zo druk buiten. Het krioelt er van de mensen, zoals dat op zondag kan zijn. In de tuinen rondom het paleis zitten oude mensen in de schaduw van de bomen. De dames babbelen en laten elkaar hun nieuwste hoeden en jurken zien. Bij de vijver spelen de kinderen met papieren bootjes. Ik zat daar zo rustig en dronk een glas limonade. Maar daar, bij de koffiehuisen, verdringen de mensen zich voor deuren en ramen om een glimp op te vangen van de man, die staat op tafel een toespraak houdt. En de mensen juichen! De aanplakkers van muurkranten hebben het druk. En de mensen lezen de muurkranten. Heel Parijs hangt er vol mee. Er zijn ook steeds meer Zwitserse soldaten die de boel in de gaten houden.

De kapelaan wilde mij zijn steun geven. En daar zaten we dan: vader, moeder en ik. Ik wil graag naar Parijs, zei ik. Vader lachte. Naar Parijs? Wat ga je daar doen? Werken, zei ik. En voor welk werk denk jij dan wel geschikt te zijn? Meubelmaker, zei ik. Wat zegt hij, vroeg vader. Hij begrijpt het niet, zei ik. Ik zal het wel even opschrijven: meubelmaker, lijstenmaker, behanger, boekbinder. Ik gaf het stuk papier aan de kapelaan, zodat hij het kon voorlezen, maar mijn vader griste het uit zijn handen en scheurde het in stukken. Zeg maar tegen hem dat als hij naar Parijs gaat, hij werk kan zoeken tot hij een ons weegt. In het armenhuis, daar komt hij terecht. Zeg dá t maar tegen hem. Laat maar, zei ik, ik begrijp het al.

Moeder leek te bidden. Ze staarde naar haar handen. Haar gezicht vertoonde geen enkele expressie: geen spot, geen verdriet, geen verbazing, geen haat, geen liefde. Helemaal niets.

De kapelaan gaf me een brief en wat geld, zodat ik vanaf de stad met iemand mee zou kunnen gaan naar Parijs. En zo ging ik, met niet meer dan de kleren die ik aan had en de schoenen aan mijn voeten. Ik was onderweg, toen opeens moeder kwam aanrennen. Ze was buiten adem. We gingen zitten. Ze had een appel, wat wortelen en spek in een doek geknoopt. Die gaf ze aan me. Ze kuste me vaarwel en keerde terug zonder om te kijken. En ik liep en ik liep en ik liep.

Ik weet het nog heel goed: mijn eerste dag in Parijs! Wat een chaos! Al die rijtuigen achter elkaar en naast elkaar. Het deed me genoeg om te kijken hoe die koetsiers zich daaruit zouden redden. En dat deden ze heel bekwaam. Ik zelf als dove moet ogen in mijn achterhoofd hebben om te voorkomen dat ik word overreden. Men zegt dat Parijs lawaai maakt door al die wielen die over de keien denderen, aan een stuk door, dag en nacht. Maar daar heb ik geen last van. En Parijs stinkt. Dat ben ik niet gewend. In mijn geboortedorp ruikt het naar bloesem en bloemen. Maar die stank in Parijs is vochtig, verstopt de neus en vult de maag. Als het regent, stijgt het water in de straten, zodat de dames zich gedwongen voelen om zich door de heren op de rug te laten nemen.

En het licht is ook heel anders. De huizen staan dicht opeen. Als ik mijn raam opendoe, kan ik gemakkelijk de overzijde raken. De huizen hebben vier tot vijf verdiepingen, en boven is maar een smalle strook lucht zodat er nooit zon in de stegen valt. Het is er vochtig. De muren zijn zwart berookt, de straten smerig. De wereld heeft verschillende steden, waaronder Parijs. Hier dus. Dit vochtige, donkere hol waar ik woon. Ik kan het me niet voorstellen.

(...)

Horen wat is dat eigenlijk? Ik weet het niet, ik ben het vergeten. Voelen, dat begrijp ik! En zien, dat begrijp ik ook!

En er valt zoveel te zien. Al die mensen die leven op straat en van de straat. De politie heeft de houten winkeltjes verboden, maar de kraampjes die 's morgens worden opgebouwd en na verkoop weer worden afgebroken, zijn wel toegestaan. En er is zoveel te koop op de markt.

(...)

En hoe wordt al die koopwaar vervoerd?

(...)

En dan zijn er ook nog de artiesten.

(...)

Op de hoek van de straat zit de openbare schrijver, die brieven schrijft voor mensen die niet kunnen lezen en schrijven. Tegen betaling. En er worden heel wat brieven geschreven tegenwoordig. Brieven aan de koning die jaagt en vreet en geen enkel contact heeft met zijn volk. De broodprijs stijgt en stijgt. Waarom doet de koning daar niets aan, schrijven de mensen. De broodprijs moet omlaag! Moeders kunnen het zich niet meer veroorloven om brood te kopen en zijn als gevolg daarvan gedwongen om hun kinderen te vondeling te leggen. En dat is wreed. (...)

Voor dit brood moet ik één week werken!

Een kamer had ik snel gevonden en toen op zoek naar werk. Elke dag weer. Op een dag liep ik onder een poort door en kwam terecht op een binnenplaats. Daar waren allemaal prachtig geklede vrouwen. Ze lonkten naar me en knipoogden. Ik was zo verlegen. Ik durfde geen contact te maken, dus ging ik er snel vandoor. Toevallig kwam ik een dove vriend tegen en ik vertelde hem het verhaal. Hij moest lachen. Die vrouwen, zei hij, die verleiden mannen tot een vrijage. Welnee, zei ik, het leken net prinsessen. Kijk, zei hij, hier in Parijs lijken de hoeren net een koningin en de echte koningin lijkt op een hoer. Het is de wereld op zijn kop.

(...)

Aha, het woord gezant, waar ik het gebaar niet voor wist. Nu weet ik het: gezant! Pas toen ik in Parijs kwam, heb ik gebarentaal geleerd. Van mijn vriend. Hij is doof geboren en van Italiaanse komaf. En hij werkt bij voorname families. Hij kan niet lezen en schrijven, maar hij gebaart als de beste. Elke week leer ik er nieuwe gebaren van hem bij: man, vrouw, hoge adel, lage adel, koopman, baas.

Ik heb een hele goede baas. Hij neemt me zoals ik ben en geeft me ook het respect dat ik verdien. Hij is bekend met het werk van Abbé de l'Épée, omdat hij in het verleden diens boeken heeft gebonden. Hij heeft gezien hoe goed de doven werken en er daarom enkelen aan werk geholpen, als boekbinder, drukker van behangpapier, behanger. Er is werk genoeg. Dus ik hoef nooit meer naar het armenhuis. Het armenhuis, vol gekken, oude mensen en pestlijders. De gekken beschouwen mij als een van hen. En de oude, tandeloze mensen gebruiken hun handen als vorken. De situatie in het armenhuis is uitstekend: het eten is er goed, de bedden zijn prima en toch is het er niet goed. De gekken hebben geen respect voor elkaar, ze hebben geen respect voor mij – ik trouwens voor hen ook niet – en ik ben er zelfs mijn zelfrespect verloren. Ik ben er twee keer geweest, maar nooit meer! God zij gedankt voor mijn goede baas en voor mijn dove vrienden met wie ik heerlijk kan gebaren en bij wie ik me meer thuis voel dan bij mijn eigen familie.

Hoe is gebarentaal ontstaan? Men zegt wel dat Abbé de l'Épée de gebarentaal heeft bedacht, maar dat is niet waar. De l'Épée heeft de doven in hun natuurlijke taal zien gebaren. Hij ziet zichzelf als een reiziger in een vreemd land. Hij heeft de gebarentaal in zich opgenomen, zich eigengemaakt en ze vervolgens gebruikt in zijn onderwijs. Dus Abbé de l'Épée heeft de gebarentaal niet bedacht. Het bewijs is dat er doven zijn die niet kunnen lezen en schrijven, en het gebaren toch in de vingers hebben, zoals mijn vriend.

Wij gebaren met elkaar, we bedenken nieuwe gebaren en nemen die van elkaar over. We maken combinaties van gebaren, zodat de taal zich uitbreidt. We hebben het in gebarentaal over van alles, over wat er gebeurd is in Parijs, in Frankrijk, in de hele wereld. We gebaren snel, ordelijk en precies, net zoals de horenden spreken. Onze expressie is gelijk hun intonatie. We gebaren zo snel als de wind.

Mevrouw had een stokje in haar hand en ik vroeg haar waarvan dat gemaakt was. Toen maakte mevrouw een gebaar voor 'heel groot'. Een boom, vroeg ik? Een rots, is het van steen misschien? O, van ivoor, probeerde ik. Toevallig was er een dove vriend aanwezig die het stokje aandachtig bekeek. Toen maakte hij het gebaar voor 'heel groot' en vervolgens voor 'vis' en daardoor ik begreep dat het stokje gemaakt was van walvisbalein.

Ik ben op bezoek geweest bij Abbé de l'Épée, in de kapel waar hij lesgeeft aan de doven. Hij legt hun in gebarentaal van alles uit, over hoe het Frans, het Spaans, het Italiaans en het Latijn in elkaar zit. En hij leert hun ook in gebaren hoe ze moeten schrijven, lezen, spreken en liplezen. Onder het publiek bevinden zich prinses, prinsessen, koningen en keizers, maar de doven zijn niet gespannen. Ze zijn ontspannen, trots en vol vertrouwen. Abbé de l'Épée nodigt het publiek uit om vragen te stellen die de doven moeiteloos beantwoorden, zelfs die vragen die bedoeld zijn om de doven verstomd te doen staan. Om een voorbeeld te geven: en wat is muziek?

Er is een groot verschil tussen De l'Épée en Deschamps. Deschamps wil de doven leren spreken en daar heeft hij zo zijn ideeën over.

(...)

Dat moeten de dove leerlingen dus doen. Ze begrijpen niet waarom en ze leren er ook niets van. Ze verliezen hun vertrouwen en hun geduld. Het is nog gemakkelijker om de hondjes te leren dansen dan de doven te leren spreken door hun de vinger in de keel te steken. Ik ben een voorstander van gebarentaal. Als doven kunnen lezen en schrijven, is dat een voordeel voor hen. Maar Deschamps wil de gebaren van de hand doen. Waarom? Ik weet zeker dat doven kunnen leren lezen en schrijven, als men hun maar in gebaren uitlegt hoe ze dat moeten doen. Die informatie nemen ze snel op.

Ik kan niet praten. Ik haat praten!

Ik kan niet spreken zoals de horenden dat kunnen. Mijn mond is verlamd. Mijn tanden verdwenen. De lucht vervliegt. Ik kan niet praten en ik wil het ook niet. Proberen jullie maar eens te spreken met een verlamde kaak. Dat is onmogelijk! Ik heb zin in wijn. Ik wil niet denken, maar dromen. Ik wil niet weten, maar vergeten. Ik wil geen verleden of toekomst, ik wil het nu!

Abbé Deschamps beweert dat gebarentaal niet zo geweldig is, omdat men in het donker geen gebruik kan maken van gebaren. En daarom zou gebarentaal waardeloos zijn. Hij wil ons doven helpen. Moet u kijken.

(...)

En nog een ander idee van Deschamps.

(...)

Geweldige ideeën, Eerwaarde, mijn complimenten! Dat wij doven daar niet eerder op zijn gekomen, wat jammer!

Deschamps vraagt zich af hoe wij doven in het donker communiceren. Maar waarom heeft hij ons dat niet gevraagd? Ik had het hem kunnen vertellen. Kijkt u maar, met gebaren.

(...)

Eenvoudig en logisch.

Kijkt u eens naar dit gebaar. En nu naar dat gebaar. Heeft u een verschil gezien? Nee, het is hetzelfde gebaar. Nu nog een keer.

Hemel. God.

Heeft u een verschil gezien? Ja, wel degelijk! Deschamps beweert dat wij doven het verschil niet begrijpen tussen hemel en God, omdat hij alleen maar kijkt naar onze handen en niet naar ons gezicht. Met onze handen maken we hetzelfde gebaar, maar de gezichtsexpressie is verschillend. Bij 'hemel' is die neutraal en bij 'God' als in aanbidding. Gebarentaal is precies en genuanceerd, maar Deschamps is niet in staat om onze expressie waar te nemen. Dus onze taal is niet zwak, maar de ogen van de abbé!

Haar naam is Fleur. Ze heeft een gezicht zo mooi als een bloem. Haar ogen lijken op een korenbloem en ze heeft rode blosjes als een klaproos. Ik liep over de Pont Neuf, toen ik haar zag staan, een grote mand met sinaasappelen voor haar heupen. Ze zag me naar haar staren en tikte haar buurvrouw aan. O mevrouw, gebaarde ik, mijn excuses, ik heb vele mooie vrouwen gezien maar niet een is zo mooi als u. Bent u doof, vroeg ze.

Ja. Ze gooide me een sinaasappel toe, die ik opving in mijn hoed. O, wat bekwaam bent u, zei ze, hoe heet u? Pierre. En u? Fleur.

Er komt een horde mensen voorbij met fakkels. Wat zou er aan de hand zijn?

En daar in het gewoel ligt Abbé de l'Épée. Hij is moe en ziek. Hij wil het brandhout niet aanspreken, omdat hij wil bezuinigen voor het onderwijs aan de dove kinderen. Hij ligt te bed en men zegt dat het zijn sterfbed zal zijn.

Het is zo'n tumult buiten. De atmosfeer is drukkend. Ik heb de indruk dat de mensen zullen exploderen. Ze vechten en duwen en trekken. Ze hebben aan beide zijden de straat afgesloten met van alles wat ze konden vinden om de soldaten tegen te houden. De ruit van de bakkerij is aan diggelen gegooid. Mensen graaien de broden van de planken. Moeders storten zich als leeuwinnen op de balen met meel en steken er hun messen in alsof het de koning zelve is die ze vermoorden. Ik heb het gevoel dat ze de Korenhal zullen bestormen of de Bastille. Of de menigte trekt naar het paleis om de koning naar buiten te sleuren. De koning heeft zijn macht verloren, straks verliest hij nog zijn kop.

Als Abbé de l'Épée sterft, vergaat zijn lichaam, maar zijn ideeën blijven voortbestaan. Ik zal er persoonlijk voor zorg dragen dat ze worden verspreid.

Weg met de onderdrukking!

Weg met de koning!

Weg met Abbé Deschamps!

Vrijheid, gelijkheid en broederschap.